

УДК 37.035.6(07)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

Шевчук Кристина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

ORCID: 0000-0002-9365-1456

E-mail: k.shevchuk@chnu.edu.ua

Тирон Оксана, студентка 5 курсу факультету педагогіки, психології та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

ORCID: 0000-0001-6944-9779

E-mail: tyron.oksana1002@gmail.com

У статті обґрунтовано значення розвитку в молодших школярів ціннісного ставлення до природи. Охарактеризовано екологічне розвитку як невіддільну частину єдиної системи розвитку, екологічної свідомості й поведінки, гармонійної з природою. Описані поняття та компоненти структури ціннісного ставлення до природи. Звернено увагу на методичний інструментарій розвитку ціннісного ставлення до природи дітей молодшого шкільного віку, зокрема розкриті умови, засоби й форми розвитку ціннісного ставлення молодших школярів до природи.

Ключові слова: екологічна освіта; розвиток, цінності; ціннісне ставлення; ціннісне ставлення до природи; структура ціннісного ставлення; компоненти ціннісного ставлення до природи; методичний інструментарій розвитку ціннісного ставлення до природи.

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF A VALUE ATTITUDE TO NATURE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Shevchuk Krystyna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

ORCID: 0000-0002-9365-1456

E-mail: k.shevchuk@chnu.edu.ua

Tyron Oksana, 5th year student of the Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

ORCID: 0000-0001-6944-9779

E-mail: tyron.oksana1002@gmail.com

The article substantiates the importance of the development of junior students' values to nature. Ecological development is characterized as an integral part of a single system of development, ecological consciousness and behaviour in harmony with nature. The concepts and components of the structure of the valuable attitude to nature are described. The structure of the value attitude of the individual includes a number of components, among which the dominant ones are cognitive, emotional-motivational and behavioural. The main characteristics of the value attitude to nature are: awareness of nature as a value; active position of the individual in environmental activities; cognitive interest in natural objects, their evaluation; adequate choice of ways of human interaction with nature; creation of

new value, which occurs as a result of the manifestation of values to nature. Conditions for the development of the individual's value attitude to nature are indicated. They are as following: providing positive emotional experiences in the world of nature; awareness of its importance in meeting personal needs; the presence of internal incentives to preserve the world around; recognition of the self-worth of objects of nature, humanistic creative interaction with them. The content of the concept of "value attitude to nature" as a social and psychological category contains such essential components of concepts related to it as a sense of responsibility to nature, knowledge of norms and rules of behaviour in it, activity and readiness for environmental activities, skills and skills of non-pragmatic interaction with nature.

Emphasis is placed on the methodological tools for the development of values of children of primary school age. The conditions, means and forms of development of values of primary school children to nature are revealed.

Keywords: *environmental education; development, values; value attitude; value attitude to nature, structure of a value attitude, components of a value attitude to nature, methodical tools of development of a value attitude to nature.*

В умовах глибокої екологічної кризи посилюється значення розвитку у молодших школярів ціннісного ставлення до природи.

Мета цієї діяльності педагогів початкової школи – це насамперед формування у молодших школярів ціннісного ставлення до навколишнього середовища, зокрема і до природи, активна діяльність з вивчення й охорони своєї місцевості, захисту та відновлення природних багатств. Для того щоб ці вимоги втілилися в норму поведінки кожної людини, необхідно з дитячих років цілеспрямовано організовувати процес розвитку ціннісного ставлення до природи, почуття відповідальності за її збереження.

Молодший шкільний вік є чутливим до освоєння цінностей суспільства, до особистісно-непрагматичної взаємодії з природою. Учні молодшого шкільного віку характеризуються емоційною чуйністю на проблеми навколишньої природи, нероздільністю себе від сприйняття світу, художнім його пізнанням. Однак ціннісне ставлення до природи у молодших школярів формується ситуативно.

Під екологічною освітою розуміється цілеспрямований процес формування у дітей знань та уявлень про навколишній світ, що вмщує функціонування і взаємодію природи та суспільства на основі синтезу емоційного, інтелектуального і діяльнісно-практичного компонентів; розуміння взаємозв'язку між складовими світу і його взаємозалежності; розвиток позитивного емоційного ставлення до природи; вироблення правильних форм взаємодії з навколишнім середовищем.

Екологічне розвитку – це невіддільна частина єдиної системи розвитку, екологічної свідомості й поведінки, гармонійної з природою. Екологічне розвитку молодших школярів – це ознайомлення дітей з природою, в основу якого покладено екологічний підхід, при якому педагогічний процес спирається на основоположні ідеї та поняття екології. Ознайомлення дітей з природою вимагає постійного безпосереднього «живого» спілкування з нею.

Екологічні цінності є складниками загальнолюдської культури, вони виявляються у ставленні людини до навколишнього природного середовища, глибокому усвідомленні унікального значення навколишнього природного середовища у житті людини, дбайливому ставленні до природи, розвиненій потребі захищати її від негативних впливів, а також здатності до естетичного сприймання об'єктів та явищ природи.

Проблема становлення ціннісної свідомості особистості в сучасних умовах нестабільності бачиться важливою й актуальною. Ядром ціннісної свідомості

особистості є система ціннісних відносин (М. С. Каган, Л. Н. Столович та ін.). Попри те, що за останнє десятиліття у сфері освіти накопичено певний досвід внесення аксіологічного компонента в освіту, він все ще більшою мірою залишається системою передачі об'єктивних знань про факти й закономірності зовнішнього світу, іще далеко не повною мірою орієнтований на становлення цінностей.

Основним варіантом розв'язання проблем у системі «людина – природа» є, на думку багатьох учених (О. В. Андрос, Л. І. Білик, Л. І. Демчук, М. О. Колеснік та ін.), розвиток екологічної культури, формування нового типу екологічного мислення у покоління, що підростає. Однак існування величезної кількості експериментальних освітніх програм, підручників, методичних матеріалів з екологічного навчання і розвитку учнів не приносить відчутних результатів. Сьогодні реальна проблема низької екологічної культури простежується як у дорослого населення, так і в учнівській молоді.

Соціологічні та педагогічні дослідження показують, що рівень ціннісного ставлення до світу природи у дітей невисокий і поступово знижується, починаючи з молодших класів [12].

Нині існує певна суперечність між природною потребою дітей у спілкуванні з навколишнім середовищем і все більшим відчуженням їх від природи. Для подолання цієї ситуації необхідно створити таке розвивальне середовище, яке повністю буде спрямоване на екологічну освіту. У результаті освітній процес повинен сприяти розвитку дитини загалом, формуванню її як особистості, задовольняти її потреби в різних видах діяльності. Тому домінантним постає завданням зі створення умов для формування у дитини відповідної ціннісно-мотиваційної сфери, у якій чинне місце посідають елементи екологічної культури, екологічно грамотна поведінка, ціннісне ставлення до природи.

Мета статті полягає у визначенні особливостей розвитку у молодших школярів ціннісного ставлення до природи.

Сучасна екологічна освіта спрямована на формування екологічної культури особистості як важливого засобу гармонізації взаємовідносин суспільства і природи. Під екологічною культурою ми розуміємо сукупність поглядів на природу й усвідомленого ставлення до неї, виражених у належній поведінці людини та у всій її практичній діяльності. У змісті цього поняття можна виділити три взаємопов'язані компоненти – це екологічна свідомість, відповідне ставлення й активна практична діяльність. Вектор уваги сьогодні спрямований на компонент «ставлення», тому що ставлення до природи є одним із головних показників екологічної культури.

Для визначення сутності поняття «ціннісне ставлення» важливим є насамперед розуміння категорії «ставлення», що набула особливої актуальності у сучасному вихованні.

Поняття «ставлення» визначає зв'язок особистості зі світом, особливості сприйняття дійсності, характер переживань і всю поведінку особистості загалом. Адже, як зазначає В. Н. М'ясищев, відносини характеризують всю людину, а не який-небудь бік її психіки [9]. У зв'язку з цим О. Н. Леонтьєв вважав, що «справді змістовна, а не формальна характеристика психічного розвитку дитини не може відволікатися від розвитку її реальних ставлень до світу, від змісту її відносин» [5, с. 67].

Загальновідомо, що з самого народження особистість об'єктивно входить у систему складних взаємин з об'єктами та явищами природного світу. Серед усіх

представлених об'єктів особистість виділяє і вступає у відносини з тими, які зможуть задовольнити її потреби.

У педагогічній науці «ставлення» розглядається як фундаментальна і центральна категорія розвитку. Науковець В. М. Ніколаєнко у своєму дослідженні підкреслює, що ставлення є дійсний зв'язок, встановлений людиною з об'єктом у її свідомості, і «передбачає знання цього об'єкта і цілий ряд умінь, що дозволяють сприймати об'єкт, розмістити цей об'єкт в структурі життєвих цінностей» [10, с. 34].

У роботі К. Г. Магрламової [6] ставлення до природи розглядається як закономірний результат взаємозв'язку дітей з її явищами та властивостями. Їхній зміст визначається характером і сутністю об'єкта, органічним поєднанням об'єктивних і суб'єктивних відносин, безпосередніми та опосередкованими контактами з природою, психофізіологічною схильністю до певних потреб, схильностей, природного оточення. Він вважає, що відносини дітей до природи являють собою певну систему, її зовнішня сторона проявляється в практично-діяльній сфері життя особистості, а внутрішня – у психічній сфері.

На думку К. Г. Магрламової, педагог повинен цілеспрямовано, організовано, планомірно будувати повсякденну взаємодію дітей з природою, використовуючи явища природи як особливі засоби розвитку. Також він виокремлює два основні типи ставлення особистості до навколишнього природного середовища: раціональний і художній. Художнє ставлення особистості до природи визначається її духовними потребами в естетичній насолоді природою, а раціональне ставлення – матеріальними потребами особистості [6].

Учена В. С. Партола, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, засвідчила, що інтерпретація поняття «екологічне ставлення до природи» досі залишається одним із найскладніших і дискусійних наукових питань, а інтерпретації цього терміна досить різноманітна. Поняття «екологічне ставлення до природи» визначається як суб'єктивна позиція особистості до навколишнього середовища. Зміст поняття «екологічне ставлення до природи», як соціальна і психологічна категорія, містить такі суттєві складники понять споріднених із ним, як: почуття відповідальності перед природою, знання норм і правил поведінки в ній, активність і готовність до природоохоронної діяльності, уміння та навички непрагматичної взаємодії з природою [11].

Сучасні дослідження педагогів наголошують на формування у молодого покоління емоційно-ціннісного ставлення до природи. І це не випадково, тому що цей вид ставлення більшість учених вважають історично найбільш «стародавнім», оскільки, з огляду на психологічні особливості дітей, більш значущими для них є емоційно-чуттєві переживання під час спілкування з природою. Тому О. В. Молчанюк основним змістом емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи виділяє потреби в емоційному переживанні відповідних мотивів й інтересів, що знаходить своє втілення у почуттях [8].

Ціннісне ставлення як складну, інтегративну особистісну якість, що являє собою сукупність перцептивно-афективного, когнітивного, практичного та вчинкового компонентів визначає В. Л. Сухар [12].

Виокремлюють основні характеристики ціннісного ставлення до природи:

- усвідомлення природи як цінності;
- активна позиція особистості в екологічній діяльності;
- пізнавальний інтерес до природних об'єктів, їхнє оцінювання;

- адекватний вибір способів взаємодії людини з природою;
- створення нової цінності, яке відбувається в результаті прояву ціннісного ставлення до природи.

Ціннісне ставлення людини до природи – деякий універсальний регулятор, який визначає способи впливу людини на природу, вибір засобів цього впливу, результат перетворювальної діяльності суспільства, а значить і процесу становлення системи «природа – суспільство». Дослідник Л. І. Білик вважає, що ціннісне ставлення є одним з компонентів екологічної вихованості молодшого школяра і являє собою єдність гуманного мотиву, екологічних уявлень і вмінь [13].

Компонентами структури ціннісного ставлення до природи є: внутрішній аспект відносин особистості, що вміщує в собі індивідуальне осмислення людиною цінностей природи, і зовнішній аспект, що виявляється у взаємодії людини з природою.

На важливість емоційної сфери в прояві ціннісного ставлення до природи вказує Г. С. Тарасенко, не виділяючи при цьому ціннісний аспект природи [13]. Автор велику увагу приділяє діяльнісному компоненту, не зачіпаючи суб'єктивне сприйняття і пізнання світу природи. Таким чином, у зазначених визначеннях розглядаються або окремі компоненти поняття, або не відбивається ціннісний аспект природи, що не дозволяє представити цілісну картину формування ціннісного ставлення до природи, що виступає передумовою становлення екологічної культури особистості.

Ставлення людини до природи як до самоцінності визначається тим, наскільки широко і глибоко ціннісні аспекти природи взаємопов'язані з її системою цінностей. Чим більше розширюються уявлення людини про світ природи, її ціннісні показники, тим ширше, глибше, стійкіше стають її зв'язки з нею, швидше відбувається залучення природного світу в специфічне культурне буття, й особистість цілеспрямовано прагне вступити у відповідне відношення зі світом природи.

На думку С. К. Шевчук, ціннісне ставлення до природи передбачає осмислення людиною значущості природи за такими критеріям: для життя і щастя; для присутності краси в житті; для радості спілкування з представниками флори й фауни; для творення продуктів і сировини; для фізичного і психологічного комфорту; для відчуття себе частиною природи й продуктом природи [14].

Отже, ціннісне ставлення до природи трактується як емоційно забарвлене відображення у свідомості особистості своїх потреб у взаємодії з об'єктами і явищами навколишнього світу. Саме ціннісне ставлення до природи є фактором, що зумовлює поведінку особистості. Ціннісне ставлення до природничого довкілля є свідомим компонентом структури особистості й сприяє активному творчому освоєнню світу.

Важливість екологічної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства зумовлена тим, що у молодого покоління відбувається усвідомлення необхідності володіння екологічною культурою як осередком ціннісних відносин до природи. Надалі це буде сприяти розвитку вміння екологічно грамотно будувати свою взаємодію з її об'єктами. Можна стверджувати, що прояв ціннісного ставлення до природи (ставлення до природи як до цінності) і є прояв екологічної культури.

Учений О. Г. Михайлик вважає, що важливим напрямом сучасного розвитку є екологічне виховання, а невіддільною його складовою – розвиток гуманістичного ставлення особистості до природи. Розвиток ціннісних ставлень визначається як процес забезпечення сприятливих умов для виховання природного потенціалу особистості,

цілеспрямована взаємодія вихователя і вихованця, у результаті якої зусилля вихователя спрямовуються на збереження, збагачення та розвиток внутрішніх сил особистості вихованця [7].

Аналіз досліджень, що розкривають сутність поняття «екологічна культура особистості», свідчить, що серед науковців відсутнє єдине тлумачення цієї дефініції. Автори розглядають її як:

- складну рису особистості [11];
- поняття, що характеризує рівень ставлення людини до природи [2];
- цілеспрямовану творчу діяльність людини з опанування природного середовища [5];
- результат діяльності людини з опанування природного середовища [13];
- вид наукової й практичної діяльності [10].

Розвиток у дитини поваги та любові до себе самої, до людей, до світу природи слід розпочинати з родини та закладу освіти. Саме з молодшого шкільного віку залучають дитину до спільної екологічної діяльності з дорослими. У цей період починає пробуджуватись інтерес і любов до природи, до пізнання її через різні об'єкти та явища. Завдяки розвиткові емоційно-чуттєвої сфери конкретні об'єкти з природного оточення мають стати для малюків суб'єктами спілкування. Поступово формується цілісний, емоційно позитивний ідеальний образ довкілля як основи духовного зв'язку зі світом природи.

Діти молодшого шкільного віку мають об'єктивні можливості для самостійного спілкування з природою. Емоційна чутливість, сприятлива для розвитку моральних почуттів, новоутворення у вигляді усвідомлюваних мотивів, здатних підкоряти безпосередні потяги, поява етичних інстанцій – усе це робить молодший шкільний вік сенситивним для розвитку особистості.

Важливе значення має усвідомлення зв'язку культури зі змістом освіти, відповідно, екологічної культури та змісту екологічної освіти. Зміст культури відповідає моделі соціального досвіду. У моделі соціального досвіду екологічної культури виділяють такі складові: знання про систему «природа – людина – суспільство» і місце людини в цій системі; ціннісне ставлення до світу природи (система емоційної, вольової, моральної, естетичної вихованості щодо природи); способи діяльності у навколишньому середовищі (відповідні практичні навички); пошукова та творча діяльність у розв'язанні екологічних проблем, що постають перед суспільством [2].

Ознайомлення дітей з природою стає основою знань про морально-етичні норми та правила і робить їх основним регулятором їхньої поведінки. Система внутрішніх відносин стає основою особистості й виникає лише у світі культури.

Умовами розвитку ціннісного ставлення особистості до природи є:

- забезпечення позитивних емоційних переживань у світі природи;
- усвідомлення її значення у задоволенні особистих потреб;
- наявності внутрішніх спонук збереження навколишнього світу;
- визнання самоцінності об'єктів природи, гуманістичної творчої взаємодії з ними.

Ціннісне ставлення до природи формується завдяки усвідомленню дитиною значення природи в задоволенні особистих і суспільних інтересів та потреб шляхом орієнтування особистості на гармонійну взаємодію з природою.

Розвиток ціннісного ставлення до природи пов'язаний з емоційною сферою особистості, його засвоєння має діяльнісну (ціннісно орієнтовану) форму у вигляді переживання, смислотворчості, саморозвитку. У зв'язку з цим, розвиток ціннісного ставлення до природи передбачає формування емоційного ставлення молодшого школяра до природи, заснованого на гуманістичному підході до природи й людини як до рівноправних партнерів взаємодії.

На думку К. Г. Магрламової, ціннісне ставлення до природи ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті природи, на сформованій системі екологічної свідомості та самосвідомості. Це відношення формується за допомогою побудови перцептивного образу природи в свідомості особистості (перцептивний канал формування суб'єктивного ставлення до природи), за допомогою отримання певної інформації та її переробки (когнітивний канал формування емоційно-ціннісного ставлення до природи), за допомогою безпосередньої практичної діяльності в процесі взаємодії з природним середовищем (практичний канал формування ціннісного ставлення до природи) [6].

Процес розвитку ціннісного ставлення до природи розглядається як складова екологічної культури особистості – цілісний, складний, багатогранний процес, пов'язаний з формуванням ряду структурних компонентів особистості:

- потреб, зумовлених функціями навколишнього середовища;
- емоційної готовності до усвідомлення цінності об'єктів природи;
- мотивів взаємодії особистості з природою на основі усвідомлення її цінності;
- особистого досвіду емоційно-ціннісного ставлення до природи.

Засобами розвитку позитивного ціннісного ставлення до природи дітей молодшого шкільного віку можуть виступати найрізноманітніші аспекти життя: праця, природа, мистецтво тощо, від яких залежить і зміст конкретних виховних етапів.

До форм розвитку позитивного ціннісного ставлення до природи можна віднести наступні: традиційні заняття, екологічні ігри, екологічно-експериментальна діяльність, екологічні казки.

Отже, важливою метою сучасного освітнього процесу повинна стати діяльність щодо формування екологічного мислення та поширення екологічної культури, а її основою – поширення почуття відповідальності за збереження придатності до життя природного середовища та благополуччя біосфери, що тягне за собою необхідність залучення учнів до конкретних видів діяльності, пов'язаних з природоохоронною роботою [12].

Кінцевим результатом екологічного розвитку, спрямованого на формування екологічної культури особистості, є розвиток екологічної свідомості, що являє собою самостійну форму суспільної свідомості, сукупність поглядів, теорій, емоцій, що відображають проблеми співвідношення суспільства і природного середовища в плані оптимального їхнього вирішення відповідно до конкретних потреб суспільства та природних можливостей.

На думку більшості вчених у галузі екологічної педагогіки й психології, найважливішою умовою формування індивідуальної екологічної культури є реалізація екологічної свідомості на особистісному рівні як світогляду, який тлумачиться як форма суспільної самосвідомості людини, завдяки якій вона сприймає, осмислює й оцінює навколишню дійсність як світ свого буття та діяльності, визначає і сприймає своє місце та призначення в ньому [4].

Формування екологічної свідомості в дитинстві досягається через процес формування ціннісного ставлення дітей до природи як до однієї з найвищих цінностей. Система формування ціннісного ставлення дітей до природи як складової екологічної культури особистості передбачає взаємодію ряду психічних й індивідуально-особистісних процесів [5].

Таким чином, алгоритм формування у молодших школярів ціннісного ставлення до природи як основного показника первинного рівня сформованості екологічної культури містить наступні етапи:

- формування системи екологічних знань, норм і правил екологічної поведінки;
- мотивів, стимулювальних потреб в екологічних знаннях, екологічно мотивовану мисленні й поведінці;
- формування ціннісних орієнтирів, серед яких природні об'єкти представляють одну з найвищих цінностей;
- формування екологічної свідомості, яка проявляється в екологічно мотивованій поведінці, прагненні зберегти й примножити природні багатства [14].

Ефективність екологічного розвитку молодших школярів цілком залежить від створення і правильного використання розвивального середовища, а також від системної педагогічної роботи з дітьми. Важливо сформувані усвідомлене, правильне ставлення до природи, навколишнього середовища, об'єктів живої й неживої природи. Виходячи з цього, основною метою екологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку є формування початків екологічної культури [14].

Формування безперервного виховного процесу здійснюється через комплексний підхід. Комплексність означає єдність цілей, завдань; зміст, методів і форм виховного впливу та взаємодії. Комплексний підхід передбачає системний підхід до процесу розвитку та керування ним і передбачає не тільки передачу знань, а й обов'язкове пробудження почуттів дитини. У молодшому шкільному віці ставиться мета – закласти фундамент знань про зв'язки в природі, які будуть сприяти формуванню екологічної культури особистості.

Таким чином, основною метою вчителів початкових класів є розвиток цілісної особистості, небайдужої до проблем рідного краю, здатної практично розв'язувати екологічні проблеми.

Пошуком ефективних форм і методів розвитку ціннісного ставлення до природи займається Л. І. Демчук [3]. Він підкреслює і говорить, що освітня робота з учнями повинна бути змістовно пов'язана в навчальний і під час позаурочної діяльності.

Форми й методи організації формування у молодших школярів ціннісного ставлення до природи також повинні відповідати віковим вимогам до виховної роботи з учнями початкової школи. У цьому віці не втрачає своєї актуальності в розвитку дітей провідна діяльність школярів – ігрова, яка нарівні з навчальною діяльністю сприяє формуванню мотивації у дітей до освоєння навколишнього світу.

Серед форм організації формування ціннісного ставлення до природи у молодших школярів можна виділити позаурочну діяльність, спрямовану на досягнення певних результатів, що вимагають від учнів розумової роботи, подолання певних труднощів. Наприклад, одним із завдань гурткової роботи з екологічного розвитку є розширення обсягу інтересу молодших школярів до природи, формування його стійкості й спрямованості до всього в природі і про природу, до охорони природного

середовища [1].

Для того щоб заняття гуртка були цікаві й не втомлювали дітей, доцільно передбачити зміну видів діяльності: пізнавальна, ігрова, творча, трудова, дослідницька. Гурткова робота дає можливість залучати молодших школярів до проведення дослідницької діяльності в природі. Виховання любові до природи має йти через практичне застосування знань про неї.

Робота з екологічного розвитку ведеться і за межами шкільної установи. Велике освітньо-виховне значення мають екскурсії та прогулянки екологічною стежкою.

Екологічна стежка – це різновид «навчальних стежок природи», які стали активно створюватися в останні роки. Мета створення такої стежки – навчання дітей на прикладі конкретних природних об'єктів, спілкування з природою, розвитку дбайливого ставлення до неї [4].

Екскурсії та прогулянки мають велике значення у вихованні у школярів екологічної свідомості, у формуванні екологічної культури. На екскурсіях, під час спостережень за рослинами й тваринами перед дітьми розкривається краса рідної природи, її неповторність. Щоб навчити дитину бачити навколо себе ці контрасти, співпереживати й міркувати, використовуються екологічні казки, вікторини, конкурси тощо.

Формування у школярів ціннісного ставлення до природи відбувається під час екологічного розвитку, основна роль у якому належить освітнім організаціям і передбачає створення цілісної системи екологічних уявлень з розвитком естетичних почуттів і участю учнів в практичній екологічній діяльності.

У молодших школярів переважає пізнавальний інтерес, суб'єктивне ставлення до природи й ідентифікація себе з об'єктами природи.

Перед школою стоїть важливе завдання – виховати покоління, здатне у всіх видах діяльності підпорядкувати свої потреби ідеї дбайливого використанню природних ресурсів, захисту навколишнього середовища від руйнування і забруднення. Виконати це завдання покликана екологічна освіта. На сучасному етапі все виразніше виявляється об'єктивна необхідність всебічного вдосконалення екологічного розвитку покоління, що підростає. Цілеспрямований процес формування відповідального ставлення учнів до навколишнього природного середовища у всіх видах навчальної, суспільно-трудова діяльності й спілкування з природою має становити сутність екологічного розвитку.

Отже, ціннісне ставлення дітей молодшого шкільного віку до природи – це свідомий зв'язок дитини з природою щодо її збереження, який ґрунтується насамперед на емоційному спілкуванні з природою, пізнавальному інтересі до об'єктів природи й охоплює вміння оцінювати стан середовища з екологічної точки зору.

Перспективами подальшого вивчення проблеми вбачаємо у визначенні шляхів оптимізації розвитку у молодших школярів ціннісного ставлення до природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрос О. Є. Екологістський рух: зміна ціннісного підґрунтя. *Ставлення до природи. Філософські обрії*. 2016. Вип. 24. С. 143–154.
2. Білик Л. І. Екологічна відповідальність: граючись навчаємось Черкаси: *Вертикаль*, 2014. 320 с.
3. Демчук Л. І. Формування відповідального ставлення до природи як проблема в науковій літературі. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2018. № 37. С. 191–194.
4. Колесник М. О. Екологічне розвитку учнів на засадах «глибинної екології». Тернопіль: *Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка*, 2012. 52 с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: *Академия*, 2015. 352 с.

6. Магрламова К. Г. Формування ціннісного ставлення до природи у змісті екологічного розвитку учнів загальноосвітніх шкіл. Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук, праць / гол. ред. С. О. Сисоєва. Київ: ЕКМО, 2018. Вип. 1. С. 141–147.
7. Михайлик О. Г. Морально-естетичне ставлення людини до природи – важливий елемент екологічної культури сучасного суспільства. *Наукове Пізнання: методологія та технологія. Філософія*. 2013. Вип. 1. С. 95–100.
8. Молчанюк О. В. Гармонійна взаємодія людини та природи як основа розвитку в особистості ціннісного ставлення до природи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 1. С. 98–113.
9. Мясичев В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды. *Институт практической психологии*. Москва, 1998. 368 с.
10. Ніколаєнко В. М. Екологічне розвитку. Харків, 2018. 145 с.
11. Партола В. Екологічне ставлення особистості до природи як психолого-педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. 2015. № 10. С. 51–54.
12. Сухар В. Л. Екологічне розвитку старших дошкільників. Харків: *Ранок*, 2016. 160 с.
13. Тарасенко Г. С. Природа як цінність у контексті актуальних проблем екологічного розвитку / за заг.ред О. В. Сухомлинської. Київ, 2017. 392 с.
14. Шевчук С. К. Ціннісні аспекти ставлення людини до природи. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 10. С. 104–109.

REFERENCES

1. Andros, O. Ye. (2016). Ekolohistskii rukh: zmina tsinnisnoho pidgruntia [Environmental movement: changing the value base]. *Stavlennia do pryrody. Filozofski obrii – Attitude to nature. Philosophical horizons, Issue 24, 143–154* [in Ukrainian].
2. Bilyk, L. I. (2014). Ekolohichna vidpovidalnist: hraiuchys navchaiemos. Cherkasy: Vertykal [in Ukrainian].
3. Demchuk, L. I. (2018). Formuvannya vidpovidalnoho stavlennia do pryrody yak problema v naukovi literaturi. *Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu – The Gazette of Zhytomyr Pedagogical University, 37, 191–194* [in Ukrainian].
4. Kolesnyk, M. O. (2012). Ekolohichne vykhovannia uchniv na zasadakh “hlybynoi ekolohii”. Ternopil: *Vyd-vo TDPU im. V. Gnatyuka* [in Ukrainian].
5. Leont'ev, A. N. (2015). Deiatel'nost'. Soznanye. Lychnost'. M.: *Akademyia* [in Russian].
6. Magrlamova, K. G. (2018). Formuvannya tsinnisnoho stavlennia do pryrody u zmisti ekolohichnoho vykhovannia uchniv zahalnoosvitnix shkil [Formation of a value attitude to nature in the content of ecological development of secondary school students. Pedagogical process: theory and practice]. S. O. Sysoyeva (Ed.). K.: *EKMO, Issue 1, 141–147* [in Ukrainian].
7. Mykhailyk, O. G. (2013). Moralno-estetichne stavlennia liudyny do pryrody – vazhlyvyi element ekolohichnoi kultury suchasnoho suspilstva [Moral and aesthetic attitude of man to nature – an important element of ecological culture of modern society]. *Naukove Piznannia: metodolohiia ta tekhnolohiia. Filozofiiia – Scientific Cognition: methodology and technology. Philosophy, Issue 1, 95–100* [in Ukrainian].
8. Molchaniuk, O. V. (2019). Harmoniina vzaemodiia liudyny ta pryrody yak osnova vykhovannia v osobystosti tsinnisnoho stavlennia do pryrody [Harmonious interaction of man and nature as a basis for the development of personal values to nature]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice, Issue 1, 98–113* [in Ukrainian].
9. Mjasyshev, V. N. (1998). Psykholohyja otnoshenij: izbrannye psykholohicheskie trudy. M.: *Instytut prakticheskoi psykholohii* [in Ukrainian].
10. Nikolaienko, V. M. (2018). Ekolohichne vykhovannia. Kharkiv [in Ukrainian].
11. Partola, V. (2015). Ekolohichne stavlennia osobystosti do pryrody yak psykholoho-pedahohichna problema. *Molod i rynek – Youth and market, 10, 51–54* [in Ukrainian].
12. Sukhar, V. L. (2016). Ekolohichne vykhovannia starshykh doshkilnykiv. Kharkiv: *Ranok* [in Ukrainian].
13. Tarasenko, G. S. (2017). Pryroda yak tsinnist u konteksti aktualnykh problem ekolohichnoho vykhovannia. O. V. Sukhomlynska (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
14. Shevchuk, S. K. (2017). Tsinnisni aspekty stavlennia liudyny do pryrody [Value aspects of human attitude to nature]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filozofsko-politohichni studii – Gazette of Lviv University. A series of philosophical and political studies, Issue 10, 104–109* [in Ukrainian].